

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ з дисципліни «Моделі виборчих систем»

Семінар. ПРИНЦИПИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Мета: ознайомитися з поняттям виборчого права, охарактеризувати його демократичні принципи, усвідомити причини й наслідки абсентеїзму.

План

1. Поняття виборчого права.
2. Джерела виборчого права: міжнародні та національні.
3. Адміністративна відповідальність за порушення виборчих прав: український та міжнародний досвід.
4. Демократичні принципи виборчого права.
5. Види виборчих цензів.
6. Абсентеїзм: причини й наслідки.

 Ключові поняття: абсентеїзм, адміністративна відповідальність, активне виборче право, виборче право, Виборчий кодекс, вільне волевиявлення, необранність, несумісність, пасивне виборче право, таємне голосування, ценз.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до семінарського заняття слід розпочати з актуалізації розуміння політики як владної сфери життєдіяльності суспільства, яка регламентується правовими нормами, зокрема нормами виборчого права. Далі слід розглянути сутність поняття «виборче право» у широкому (об'єктивному) та вузькому (суб'єктивному) розумінні. Широке розуміння передбачає сприйняття виборчого права як одного з інститутів конституційного права. З огляду на контекст дисципліни, особливу увагу слід звернути на вузьке значення поняття – як право громадян брати участь у формуванні виборчих інститутів влади. Для подальшого вивчення теми важливо чітко зрозуміти відмінність між активним виборчим правом (правом обирати) та пасивним виборчим правом (право бути обраним).

2. Під час вивчення другого питання слід повернутись до більш детальної характеристики виборчого права у широкому розумінні як системи правових норм, що регулюють процес формування представницьких органів і обрання службових осіб. Для більш глибокого розуміння сутності поняття необхідно ознайомитись із системою чинного виборчого законодавства України, яку складають 4 групи джерел виборчого права: Конституція України, система спеціальних законів України про вибори (у тому числі кодифікованих), нормативно-правові акти конституційного законодавства та положення нормативних актів суміжних галузей, що регулюють виборчий процес. Для повного розкриття питання варто коротко охарактеризувати

основні законодавчі акти (або окремі розділи чи статті, присвячені регулюванню виборчого процесу). Особливо ретельно слід ознайомитись із Виборчим кодексом України 2019 р.: охарактеризувати його структуру, визначити важливі нововведення, підкреслити значення для формування виборчої системи України. Далі студенти повинні усвідомити, що попри унікальність виборчого законодавства кожної держави існують загально визнані у демократичному співтоваристві міжнародні норми і принципи, тому від характеристики національних джерел виборчого права доцільно перейти до розгляду міжнародних, серед яких – Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, інші міжнародні декларації й документи.

3. Працюючи над третім питанням, студентам необхідно чітко визначити зміст та співвідношення понять «юридична відповідальність», «адміністративна відповідальність» та «кримінальна відповідальність», визначити відмінності між ними. Далі слід більш детально зупинитись на характеристиці особливостей адміністративної відповідальності. На основі ознайомлення з Кодексом України про адміністративні правопорушення слід проаналізувати різні види правопорушень та відповідні види адміністративних стягнень. Наводячи конкретні приклади адміністративних порушень, необхідно звернути увагу на більший розмір стягнень, що накладаються на посадових осіб. Студентам треба обов'язково ознайомитись із розділом VIII Виборчого кодексу України, який регулює порядок проведення передвиборчої агітації під час підготовки та проведення виборів. Необхідно охарактеризувати обмеження щодо ведення передвиборчої агітації; визначити сутність, ознаки та наслідки підкупу виборців. Наприкінці підготовки питання доцільним буде порівняння українського та міжнародного досвіду регулювання порушень у сфері виборчого права.

4. Четверте питання є найбільш змістовним з огляду на тему заняття. Під час підготовки треба визначити й охарактеризувати основні принципи виборчого права, які є загально визнаними у світовому демократичному співтоваристві. Слід почати із принципів обов'язковості й періодичності виборів, розкрити сутність поняття «загальність виборчого права» та «альтернативність виборів». Далі необхідно охарактеризувати засоби забезпечення рівності прав виборців та кандидатів, підкреслити значення принципу законності на всіх етапах виборчого процесу. Не менш важливо проаналізувати сутність та призначення принципів добровільного і таємного голосування, а також визначити засоби реалізації прозорості виборів. Характеристику принципів виборчого права слід супроводжувати конкретними прикладами їх реалізації в Україні або інших країнах світу. В якості висновку студенти повинні усвідомити прямий зв'язок між дотриманням основних принципів виборчого права та визнанням виборів демократичними, а їх результатів – легітимними.

5. Принцип загальності виборчого права завжди супроводжується додатковими обмежувальними умовами – виборчими цензами. Підготовку питання слід розпочати з ознайомлення з існуючими класифікаціями цензів:

демократичні – недемократичні, технічні – охоронні – дискримінаційні, для активного та для пасивного виборчого права тощо. Далі варто перейти до більш детальної характеристики основних цензів. Для цього необхідно підкреслити значення цензу громадянства, визначити призначення цензу осілості, охарактеризувати існуючі вікові обмеження виборчих прав. Говорячи про майновий ценз, необхідно детально висвітлити його різновид – інститут грошової застави: визначити мету застосування та навести приклади втілення в Україні та інших країнах. Також слід охарактеризувати доцільність освітнього цензу, неприпустимість гендерних обмежень, навести приклади морального та інших цензів. Обов'язково треба звернути увагу на більшу вимогливість і жорсткість цензів, що застосовуються до пасивного виборчого права.

6. Працюючи над шостим питанням, студентам необхідно чітко визначити зміст поняття «абсентеїзм» та проаналізувати його причини (нецікавість виборчої кампанії, низький рівень політичної культури, усвідомлення власного політичного безсилля, високий рівень недовіри виборців політичним інститутам тощо). Особливо важливо визначити негативні наслідки абсентеїзму: як політичні, так і економічні. Після цього необхідно охарактеризувати засоби подолання абсентеїзму: моральні санкції, штрафи, позбавлення прав, ув'язнення тощо. Інформацію слід супроводжувати прикладами застосування санкцій у різних країнах світу. У підсумку підготовки питання доцільно порівняти рівень абсентеїзму в світі та Україні та визначити ступінь актуальності цієї проблеми для Української держави.

Теми для написання есе

1. Виборчий кодекс України: невиправдані сподівання чи довгоочікувані новації?
2. Застосування виборчих цензів: доцільність чи дискримінація?
3. Чи варто боротися з абсентеїзмом?

Теми презентацій

1. Принципи виборчого права та їх реалізація в Україні.
2. Місцеві вибори-2020 (на прикладі м. Запоріжжя).
3. Виборчі цензи в Україні.

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте значення поняття «виборче право» (у широкому та вузькому розумінні).
2. У чому відмінність між активним і пасивним виборчим правом?
3. Чи є виборче законодавство України кодифікованим?
4. Чому на посадових осіб накладаються санкції більшого розміру за порушення під час виборів?
5. Розкрийте сутність поняття «підкуп виборців».

6. Чому цензи для пасивного виборчого права є більш жорсткими, ніж до активного?
7. Поясніть формулу «Одна людина – один голос».
8. Назвіть засоби забезпечення таємниці голосування у сучасному світі.
9. Якими засобами реалізується принцип прозорості виборів?
10. З якою метою під час виборів використовують інститут грошової застави?
11. Які вікові цензи застосовуються у виборчому праві України?
12. Назвіть основні причини абсентеїзму.
13. У чому полягають негативні наслідки абсентеїзму?

Питання для дискусії

1. Чим можна пояснити той унікальний факт, що для національного за своєю природою виборчого права розроблені загальновизнані міжнародні стандарти?
2. На Вашу думку, чи доцільно й демократично застосовувати вікові цензи, зокрема для людей похилого віку?
3. Як Ви вважаєте, чи є абсентеїзм проблемою для України? Відповідь обґрунтуйте.

Література

1. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
2. Політологія. Навчально-методичний комплекс : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. Ф. М. Кирилюка. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
3. Політологія : підручник / за ред. М. М. Вегеша. Київ : Знання, 2008. 556 с.
4. Політологія : підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 568 с.
5. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : [б. в.], 2010. 462 с. URL: <https://studopedia.info/7-5530.html> (дата звернення: 20.08.2018).

Семінар. ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС ТА ЙОГО ГОЛОВНІ ЕТАПИ

Мета: розглянути вибори як процес, визначити та охарактеризувати основні етапи виборчого процесу.

План

1. Виборчий процес: сутність, суб'єкти, принципи.
2. Виборчий округ: поняття, види, утворення. Виборча геометрія.
3. Утворення виборчих органів.
4. Реєстрація виборців і кандидатів.
5. Висування і реєстрація кандидатів, складання партійних списків.
6. Стадія голосування та підведення підсумків виборів.

*✍ **Ключові поняття:** багатомандатний округ, виборча геометрія, виборча дільниця, виборча кампанія, виборча процедура, виборчий округ, виборчий процес, виборчий регіон, гендерна квота, голосування, одномандатний округ, передвиборча агітація, самовисування.*

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до першого питання семінарського заняття слід розпочати з усвідомлення сутності виборів як змінних у часі стадій єдиного виборчого процесу. На підставі вивченої попередньої теми необхідно актуалізувати знання про засади виборчого процесу у демократичних країнах (законність, плюралізм, гласність, відкритість, рівність тощо). Далі слід визначити основних суб'єктів виборчого процесу (виборці, кандидати, політичні партії та блоки, виборчі органи, офіційні спостерігачі тощо) й охарактеризувати їх роль та призначення під час виборів. Також студентам варто ознайомитись із значенням і співвідношенням понять «виборча процедура» і «виборча кампанія»: виборча процедура регулює й регламентує проведення виборчої кампанії.

2. Працюючи над другим питанням, студентам необхідно чітко визначити зміст поняття «виборчий округ» та розглянути класифікацію округів за принципом формування: територіальні, національно-територіальні та виробничі. Доцільно навести приклади з історії щодо існування на території України різних видів округів. Але студенти повинні усвідомити, що чинне виборче законодавство України передбачає формування лише територіальних виборчих округів. Не менш важливим є поділ округів на одномандатні та багатомандатні. Слід розкрити значення цих понять і конкретизувати на прикладі проведення різних видів виборів в Україні (президентських, парламентських, місцевих тощо). У зв'язку із прийняттям Виборчого кодексу України обов'язково слід звернути увагу на поняття «виборчий регіон». Для розуміння особливостей формування округів варто ознайомитися з правилами їх утворення в різних країнах, а також сформулювати загальне уявлення про сутність «виборчої геометрії» (більш докладно це

явище буде розглянуто у темі «Мажоритарна виборча система»). Далі необхідно розглянути поняття «виборча дільниця» та охарактеризувати різні види дільниць.

3. Розкрити третє питання студентам допоможе класифікація виборчих органів на центральні та територіальні. Слід почати із загальної характеристики призначення виборчих органів, а далі розглянути кожний вид окремо (доцільно – на прикладі України). На підставі ознайомлення із положеннями Закону України «Про Центральну виборчу комісію» необхідно визначити її правовий статус, процедуру формування, термін чинності, кількісний і якісний склад. Особливу увагу варто звернути на вимоги, що висуваються до кандидатів у члени ЦВК. Далі слід проаналізувати аналогічну інформацію щодо територіальних (окружних і дільничних) виборчих комісій. Доцільним буде порівняти статус і принципи діяльності центральних і територіальних виборчих органів, при цьому звернути увагу на те, що ЦВК є постійно діючим органом, на відміну від територіальних виборчих комісій.

4. Почати розгляд четвертого питання варто із визначення двох основних форм реєстрації виборців: обов'язкової та добровільної. Необхідно розкрити сутність цих форм, визначити наслідки їх застосування та проілюструвати прикладами конкретних країн. Далі слід більш детально розглянути механізм формування списків виборців в Україні. При цьому на основі отриманих під час вивчення попередньої теми знань про виборчі центри необхідно охарактеризувати існуючі в Україні виборчі центри, які є підставою для включення громадянина до списку виборців.

5. П'яте питання присвячене етапу визначення кола осіб, які займуть виборні посади. Почати бажано із визначення термінів початку та тривалості цієї стадії виборів (на прикладі України). Слід звернути увагу на скорочення термінів проведення цієї стадії протягом останнім виборчих кампаній в Україні. Далі треба ознайомитися з основними відомими світовій практиці способами висування кандидатів: самовисування, висування групами виборців, політичними партіями або іншими громадськими об'єднаннями. Студенти повинні усвідомити, що для кожного для кожного виду виборів в Україні характерне своє коло безпосередніх суб'єктів висування кандидатів. На основі ознайомлення із Виборчим кодексом України необхідно чітко визначити способи висування кандидатів: у Президенти України, у народні депутати, депутати місцевих рад різних рівнів та на посади міських, селищних і сільських голів. Слід зауважити, що на місцевих виборах право висування кандидатів залежить від кількості виборців у відповідній адміністративно-територіальній одиниці. Далі необхідно розглянути процес формування партійних списків, визначити їх види (більш детально це питання буде вивчатися в темі «Пропорційна виборча система»), звернути увагу на вимогу дотримання гендерної квоти. На підставі отриманих раніше знань про інститут грошової застави доцільно актуалізувати їх щодо використання грошової застави в Україні. Наприкінці вивчення питання

бажано порівняти вимоги до реєстрації кандидатів в Україні та інших країнах світу.

6. Підготовка до останнього питання вимагає від студентів систематизувати знання щодо сутності, принципів, термінів та регулювання передвиборчої агітації. Бажано супроводжувати виклад інформації прикладами з виборчої практики різних країн. Необхідно виділити засоби переконання виборців та визначити новітні тенденції їх використання. Особливу увагу слід звернути на змішаний принцип фінансування передвиборчої агітації: за рахунок державних коштів та власних виборчих фондів. Переходячи до ознайомлення із стадією голосування, варто визначити сучасні його способи та розглянути особливості чинної процедури голосування в Україні. Далі необхідно коротко охарактеризувати стадії підведення підсумків виборів. Слід підкреслити, що завершується виборчий процес припиненням діяльності територіальних виборчих комісій (в Україні – через 15 днів після офіційного оприлюднення ЦВК результатів виборів).

Теми для написання есе

1. Проаналізуйте II тур виборів Президента України 2019 р. з точки зору переваг і недоліків організації виборчої кампанії обох кандидатів у Президенти.
2. Обов'язкова та добровільна форма реєстрації виборців: переваги й недоліки.
3. Інститут грошової застави: політична доцільність чи обмеження прав людини?

Теми презентацій

1. Процесуально-правові обмеження агітаційно-пропагандистської кампанії в Україні та світі.
2. Джерела та способи фінансування виборів: зарубіжний досвід та українська практика.
3. Організація та проведення виборчої кампанії.

Питання для самоконтролю

1. Яким є співвідношення понять «виборча процедура» і «виборча кампанія»?
2. Назвіть основних суб'єктів виборчого процесу.
3. За яким принципом формуються виборчі округи в Україні?
4. У чому відмінність між одномандатними та багатомандатними округами?
5. На скільки виборчих регіонів поділено територію України згідно з Виборчим кодексом?
6. Які види виборчих дільниць існують в Україні?
7. Чи є територіальні виборчі комісії постійно діючими органами?
8. Які вимоги висуваються до кандидатів у члени ЦВК?
9. Розкрийте сутність поняття «добровільна реєстрація виборців».

10. Які категорії громадян включають до списків виборців в Україні?
11. Які способи висування кандидатів існують у світовій практиці?
12. Яким шляхом здійснюється висування кандидатів на різних видах виборів в Україні?
13. У чому мета проведення «дня тиші»?
14. Які способи голосування існують у світі?
15. Назвіть останню стадію виборчого процесу.

Питання для дискусії

1. Як Ви вважаєте, чи тотожні поняття «вибори» та «голосування»? Відповідь обґрунтуйте.
2. Чи є доцільним, на Ваш погляд, застосування у виборчому процесі інституту грошової застави?
3. Чому стадія передвиборчої агітації в Україні супроводжується численними порушеннями?

Література

1. Виборчий кодекс України : Закон України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
2. Конституція України. Харків : Веста ; Ранок, 2007. 64 с.; Конституція України *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
3. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15#Text> (дата звернення: 10.05.2021).
4. Політологія. Навчально-методичний комплекс : навч. посіб. для студ. вузів / за ред. Ф. М. Кирилюка. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 704 с.
5. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів : [б. в.], 2010. 462 с. URL: <https://studopedia.info/7-5530.html> (дата звернення: 20.08.2018).